

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Кваліфікаційна робота
з теми: **«РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1-M23z групи

спеціальності 013 Початкова освіта

Кинюк Олена Василівна

Керівник: **Мартіна О.В.,**

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та методик

початкової освіти

Рецензент: **Гордійчук М.С.,**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та методик

дошкільної освіти

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	7
1.1. Сутність критичного мислення як наукового поняття.....	7
1.2. Критичне мислення молодших школярів в освітньому середовищі НУШ.....	25
1.3. Технологія групового навчання як засіб формування критичного мислення молодших школярів.....	38
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	49
2.1. Структура уроку розвитку критичного мислення засобами інноваційних технологій.....	49
2.2. Діагностика вихідного рівня сформованості в молодших школярів критичного мислення.....	58
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі соціально-економічних реформ відбуваються перетворення, які впливають на систему освіти. Ці перетворення впливають не тільки на освітній процес, але і на вимоги, що висуваються до якості підготовки здобувачів освіти. Основним завданням початкової освіти є розвиток інтелектуальних здібностей учнів, інтелектуальної гнучкості, формування здатності до засвоєння величезного потоку нової інформації і знань, які, у свою чергу, є необхідною умовою успішної адаптації особистості в мінливих умовах сучасного життя.

Відповідно до нового «Державного стандарту початкової освіти» [26] та Концепції «Нова українська школа» [14] головним завданням початкової освіти є виховання активної і компетентної особистості, її розвиток через призму набуття життєво необхідних навичок. Нові технології особистісно-орієнтованого навчання на уроках рідної мови та читання є ефективним засобом активної пізнавальної діяльності учнів. Креативна творча робота стимулює в учнів потяг до знань, інтерес до навчання, а також є корисною для духовного та інтелектуального розвитку дітей. Технологія формування критичного мислення є однією з найбільш дієвих, які допомагають школярам засвоїти потрібний обсяг знань, а також розвивати особистісні якості.

У центрі уваги сучасної освіти повинні бути не тільки навчальні предмети, а й способи мислення і діяльності молодшого школяра. У Концепції НУШ наголошується на необхідності формування в учнів критичного мислення, умінь ставити мету і досягати її, розв'язувати проблеми, командно працювати, вести діалог у багатокультурному середовищі, а також мати інші необхідні вміння для самостійного та незалежного життя в сучасному суспільстві [26].

Аналіз наукової літератури засвідчив, що сутність критичного мислення досліджували К. Баханов, Е. Еніс, І. Зязюн, М. Красовицький, М. Ліпман, О. Марченко, І. Мороченкова, Р. Пауль, Л. Пироженко, О. Пошетун, Л. Рибак,

Д. Стіл, І. Сущенко, Ч. Темпл та ін. У дослідженнях Б. Блума, Д. Дьюї, Р. Джонсона, Д. Клустера, М. Ліпмана, К. Мередіта, Д. Огла, Д. Стіла, Д. Халперна та ін. розкрито природу, особливості та структури критичного мислення.

Теоретико-методичні засади розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти розкрито в наукових розвідках О. Белкіної, І. Большакової, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Гончаренка, Л. Колток, С. Луців, Н. Мелекесцевої, Г. Мошковської, О. Пометун, О. Савченко та ін. У своїх дослідженнях учені стверджують, що критичне мислення – це активний, системний та самокерований процес, який має на меті досягнення точного розуміння інформації, формування власної думки та прийняття обґрунтованих рішень.

Аналіз передового педагогічного досвіду показує, що гострою проблемою в початковій школі є «мовчання молодших школярів», їхня байдужість чи іноді неспроможність висловити власну думку з приводу гострих проблем. Формування в молодших школярів критичного мислення є одним з шляхів розв’язання цієї проблеми. Тому формування критичного мислення – життєва необхідність для сучасної освітньої системи.

Формування здатності критично мислити підкреслюють стандарти нового покоління, які спрямовані на освоєння універсальних навчальних дій, що підтверджує актуальність обраної теми: **«Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему роботи розвитку критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій.

Завдання дослідження. Відповідно до мети дослідження було поставлено такі завдання:

1) проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, педагогічному досвіді;

2) конкретизувати сутність, зміст, структуру та особливості розвитку критичного мислення учнів початкових класів;

3) розкрити специфіку використання інноваційних технологій як засобу розвитку критичного мислення молодших школярів;

4) обґрунтувати педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій;

5) розробити дослідно-експериментальну програму розвитку критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій.

Об'єкт дослідження – процес розвитку критичного мислення молодших школярів.

Предмет дослідження – система роботи розвитку критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій.

Гіпотеза дослідження: розвиток критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій буде ефективним за таких умов:

1) урахування вікових та індивідуальних особливостей мислення молодшого шкільного віку;

2) органічне використання інноваційних технологій у структурі уроків початкової школи;

3) поетапне, системне та цілеспрямоване використання інноваційних технологій в початковій школі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань дослідження нами було використано такі методи:

– теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, абстрагування);

– емпіричні (вивчення шкільної документації, узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, бесіда, анкетування, педагогічний експеримент).

Експериментальна база. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Колибаївської гімназії Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у визначенні теоретичних засад розвитку критичного мислення учнів початкових класів, розкритті сутності, змісту та структури поняття «критичне мислення молодших школярів», обґрунтуванні розвитку критичного мислення учнів початкових класів в умовах НУШ.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес початкової школи основних положень системи розвитку критичного мислення молодших школярів засобами інноваційних технологій.

Результати дослідження та висновки можуть бути використані студентами-практикантами та вчителями початкових класів для більш успішного оволодіння учнями навичками інтелектуальної діяльності, а також у майбутній професійній діяльності дослідниці, під час написання наукових та методичних публікацій.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Участь у науково-практичних студентських конференціях; публікація тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Апробація матеріалів наукового дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики.

Звіт про стан виконання дипломної роботи заслуховувався на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення філософської, психологічної та педагогічної літератури дозволяє розуміти критичне мислення як уміння людини об'єктивно оцінювати свої і чужі думки, ретельно і всебічно перевіряти всі положення та висновки. Аналізуючи сучасний стан досліджень критичного мислення, необхідно підкреслити, що до найбільш спірного і маловивченого можна віднести питання про зміст, внутрішню структуру критичного мислення, його вікову динаміку.

2. У нашому дослідженні критичне мислення розглядається як мислення творче, що допомагає людині визначити власні пріоритети в особистому і професійному житті, передбачає прийняття індивідуальної відповідальності за зроблений вибір, підвищує рівень індивідуальної культури роботи з інформацією, формує уміння аналізувати і робити самостійні висновки, прогнозувати наслідки своїх рішень і відповідати за них, дозволяє розвивати культуру діалогу в спільній діяльності.

3. Молодший шкільний вік представляє особливий інтерес для вивчення динаміки критичного мислення, так як у цей період діти відрізняються високою пластичністю психічних процесів. Вплив навчання на критичне мислення молодших школярів має бути особливо значним в силу того, що навчальна діяльність є в цьому віці провідною.

4. Аналіз наукових джерел допомагає визначити ознаки, за допомогою яких можна обумовлювати себе як людину, яка критично мислить: відкритість до інших думок, компетентність, інтелектуальна активність, допитливість, незалежність мислення, вміння дискутувати, проникливість, самокритичність.

5. Ефективним засобом формування критичного мислення молодших школярів є технологія групового навчання, яка розуміється як форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою під час опосередкованого керівництва вчителем і в співпраці з учнями.

Групова навчальна діяльність сприяє підвищенню якості знань та рівня пізнавальної активності учнів, формуванню критичного мислення, умінь доводити і відстоювати свою точку зору, прислухатися до думки товаришів, культурі ведення діалогу, відповідальності за результати своєї праці, вихованню гуманних стосунків між учнями, розвитку комунікативних здібностей школярів.

6. Установлено, що процес формування критичного мислення молодших школярів засобом технології групового навчання ефективно здійснюється при дотриманні таких педагогічних умов: поетапності в роботі з формування критичного мислення; урахування компонентів (складових) критичного мислення; систематичного застосування групових методів і прийомів для формування критичного мислення на уроках читання; урахування індивідуальних особливостей мислення молодших школярів.

7. Нами проведено експериментальну роботу, яка передбачала три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Під час констатувального етапу дослідження було виявлено рівень сформованості критичного мислення молодших школярів. Дослідження показало, що молодшим школярам складно знаходити помилки та правильні рішення під час розв'язання складних ситуацій, а також логічне мислення розвинуто не на високому рівні; у молодших школярів в більшості не сформоване критичне мислення, зокрема високий рівень сформованості критичного мислення мають 22% учнів експериментального класу та 25% контрольного класу; середній рівень – 32% учнів експериментального класу та 37 % учнів контрольного класу; низький рівень – 46% учнів експериментального класу і 37% учнів контрольного класу.

8. Під час контрольного зрізу було здійснено повторну діагностику сформованості критичного мислення молодших школярів в експериментальній та контрольній групах, яка показала, що після проведення формувальної частини експерименту підвищився цей рівень в учнів експериментального класу, зокрема високий рівень сформованості

критичного мислення мають 34,38% учнів експериментального класу та 25% учнів контрольного класу; середній – 45,31% учнів експериментального класу та 35,94% учнів контрольного класу; низький – 20,31% учнів експериментального класу і 39,06% учнів контрольного класу.

9. Формувальний експеримент довів правильність припущення, що лише під час створення відповідних педагогічних умов можливо формувати критичне мислення молодших школярів. Ми переконалися, що інноваційні форми роботи є ефективним засобом формування критичного мислення молодших школярів. Вони сприяли вихованню гуманних стосунків між учнями, формуванню уміння висловлювати свої думки, переконувати, критично мислити, приймати продумані рішення, вести дискусію, обмінюватися ідеями з партнерами. В учнів ми визначили такі позитивні зрушення, як підвищення інтересу до виконання різних вправ на розвиток критичного мислення, прояв інтересу до навчання та активне використання різних аспектів мислення під час виконання завдань. Результати дослідження дають підстави вважати, що виявлені педагогічні умови, розроблена на їхній основі експериментальна програма забезпечили ефективне формування критичного мислення молодших школярів.

10. З'ясовано, що успіх роботи залежить від уміння вчителя комплектувати групи, організовувати роботу в них, розподіляти свою увагу так, щоб кожен учень відчував зацікавленість педагога в його успіху, в належних і плідних міжособистісних стосунках. Результати дослідження дають підстави вважати, що виявлені педагогічні умови, розроблена на їхній основі експериментальна програма забезпечили ефективне формування критичного мислення молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. . Белкіна-Ковальчук О.В. Роль критичного мислення в сучасній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Випуск 52. С. 2019-224.
2. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 2. С. 61-63.
3. Громико Ю. Проблеми та перспективи розвитку системи Ельконіна-Давидова. *Питання психології*. 2015. № 1. С. 141-147.
4. Доценко С.О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування творчих здібностей учнів початкових класів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016 р., Вип. 48 (101). С. 277-286.
5. Дятленко Т.І. Про групові форми роботи на уроках літератури у методичній спадщині Н.Й. Волошиної. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 140. С. 213-216.
6. Києнко-Романюк Л.В. Розвиток критичного мислення в учнів: теорія і практика. *Рідна школа*. 2016. № 7. С. 13-15.
7. Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. 60 с.
8. Козир М., Грабовська М. Уміння доводити власну думку в процесі розвитку критичного мислення молодших школярів. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2019. № 31. С. 46–53.
9. Колток Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 66–70.

10. Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі. Київ: *Педагогічна думка*, 2014. 346 с.
11. Колток Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. № 9. С. 66-70.
12. Компаній О. Розвиток критичного мислення у школярів початкових класів: з досвіду роботи. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2023. Т. 177. № 21. С. 13–20.
13. Конверський А.Є. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>
15. Кривотенко О. Використання прийомів розвитку критичного мислення на уроках літератури. *Дивослово*. 2018. № 5. С. 6–11.
16. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення. В. Саул. Київ: Плеяда, 2016. 220 с.
17. Ліоненко М. Методичні особливості формування культури критичного мислення молодших школярів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2022. № 1 (2). С. 28–34
18. Макаренко В.М. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 96 с.
19. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: МАУП, 2015. 56 с.

- 20.Маценко Н., Свір Н. Вчимося вчитися та критично мислити. Нестандартні завдання за темами тижнів до курсу «Я досліджую світ». 1 клас. Харків : Основа. 2018. 133 с.
- 21.Мельникова Н. Групові форми роботи як засіб розвитку мислення та підвищення ефективності навчання учнів. *Початкова освіта*. 2015. № 4. С. 3–7.
- 22.Мелекєсцева Н. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами сучасної української дитячої літератури. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. № 27. С. 380–386.
- 23.Мохонько В. Розширення можливостей критичного мислення: важливість навчання медіаграмотності в школах. *The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development*. 2023. Р. 152.
- 24.Нікітіна О. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами STREAM-технології в освітньому середовищі НУШ. *InterConf*. 2022. № 28 (137). С. 95–103.
- 25.Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
- 26.Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] 2016. Режим доступу:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
- 27.Оліяр М. Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі. *Освітні обрії*. 2022. № 54. С. 114–118.
- 28.Оліяр М. Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі. *Освітні обрії*. 2023. № 56. С. 73–77.

- 29.Охріменко Л. Організація групової роботи учнів під час вивчення української мови в початкових класах. *Початкова школа*. 2017. № 2. С. 10-14.
- 30.Перхач Л. Формування соціально-комунікативної компетентності засобами технологій розвитку критичного мислення. *Учитель початкової школи*. 2018. № 11. С. 16–19.
- 31.Підлужна Г.В. Компетентнісний підхід до розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках української мови. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. № 15. С. 8–10.
- 32.Плугіна А. Теоретико-методичні засади розвитку критичного мислення у молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2. С. 35–41.
- 33.Покроєва Л.Ю. Сучасний урок: традиційні та інноваційні підходи. *Директор школи*. 2015. № 4. С. 4-14.
- 34.Пометун О.І. Основи критичного мислення: метод. посіб. для вчителів. Дніпро: ЛПРА, 2016. 156 с
- 35.Пометун О., Сущенко І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів. Київ, 2017. 96 с.
- 36.Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98.
- 37.Пометун О. Як розвивати критичне мислення в учнів. *Дивослово*. 2018. № 5. С. 2–5.
- 38.Пометун О., Сущенко І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: метод. посіб. для вчит. Київ, 2017. 96 с.
- 39.Пономарьова К.І. Буквар «Я читаю»: підруч. для 1 кл. у 2-х ч. (ч.1) Київ: Оріон, 2018. 217 с.
- 40.Постанова Кабінету міністрів Про затвердження Державного стандарту початкової освіти № 87 від 21 лютого 2018 року. [Електронний ресурс].

Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.

- 41.Посохова Н. Критичне мислення у світлі вимог концепції «Нової української школи». *Історія та правознавство*. 2019. № 10. С. 11–13.
- 42.Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688).
- 43.Радус А. Формування пізнавальної самостійності молодших школярів. *Редакційна колегія*. 2023. С. 65–69
- 44.Рахімов А. Формування творчого мислення школярів в процесі навчальної діяльності. Київ: АССА, 2016. 167 с.
- 45.Савчин М. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2017. С. 167-178.
- 46.Сенчило А. Пізнавальна самостійність як складова розвитку критичного мислення молодших школярів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. № 15. С. 104–106.
- 47.Скрипка Г.В. Формування в учнів навичок ХХІ століття засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54. № 4. С. 99–107.
- 48.Степаненко О., Валентьєва Т., Семчук Б. Розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів. *Перспективи і інновації*. 2022. № 4. С. 297–309.
- 49.Степаненко О., Валентьєва Т., Семчук Б. Розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 4 (9). С. 297–309. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-297-309](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-297-309)

50. Терно С.О. Розвиток критичного мислення. Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. *Педагогічні науки*. 2017. № 4. С. 5-13.
51. Терно С.О. Методика розвитку критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 400 с.
52. Тесленко Т., Губарева Д. Підготовка майбутніх педагогів початкової школи до формування критичного мислення молодших школярів. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 9 (11). С. 233–239.
URL : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-9\(11\)-233-239](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-9(11)-233-239)
53. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1tipova-osvitnya-programa-rozroblena-pid-kerivnitstvom-oia-savchenko.docx>.
54. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 3-4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
55. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 3-4 клас. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/progr_amy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan.pdf
56. Тягло А.В. Критичне мислення на основі логіки. Харків: АССА, 2016. 210 с.
57. Тягло А.В. Критичне мислення: проблеми світової освіти 21 століття Харків: АССА, 2015. 284 с.
58. Угніч Р. Теорія і практика моделювання компетентнісного уроку. *Дивослово*. 2018. № 5. С. 12–19.

59. Устиченко Н. Розвиток критичного мислення здобувачів освіти за Концепцією «Нова українська школа». *Джерело*. 2022. С. 44–47.
60. Ушневич С., Деркачова О. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами коміксів про війну. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2020. № 6. С. 126–135.
61. Химинець А. Формування критичного мислення і творчих здібностей в учнів початкової школи: європейський вимір. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2019. № 10. С. 190–197.
62. Хоменко К., Лугова Т. Вправи для розвитку критичного мислення молодших школярів. *Початкова школа*. 2020. № 4. С. 54–56.
63. Цьома Н. Сутність і структура критичного мислення. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018. № 4. С. 207–217.
64. Чабайовська М., Омельченко Н., Синільник В. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти. У 2-х част. : Ч. 1. Тернопіль : Астон, 2020. 160 с.
65. Чабайовська М., Омельченко Н., Синільник В. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти. У 2-х част. : Ч. 2. Тернопіль : Астон, 2020. 160 с.
66. Швець О.В. Ефективні технології розвитку критичного мислення в молодших школярів під час вивчення природничої освітньої галузі в Новій українській школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 78. С. 135–141.
67. Шевченко О. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку (майстер-клас). *Управління школою*. 2018. № 19. С. 58–64.
68. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів : сутність і особливості. *Молодь і ринок*. 2019. № 4 (171). С. 27–32.
69. Шквир О., Ксьондзик Л. Технологія розвитку критичного мислення молодших школярів: авторський проєкт. *Молодь і ринок*. 2022. № 3. С. 39–43.

- 70.Філь В. Особливості критичного мислення молодших школярів. Київ: Основа, 2014. 407 с.
- 71.Ярош Г. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології розвитку критичного мислення. Харків: Основа, 2015. 240 с.